

“I link, therefor I am”

Virtuele connecties

Andreas Broeckmann
Henk Oosterling
Ine Poppe
Willem Velthoven

Oosterling:

Laten we als uitgangspunt een opmerking van Anna Tilroe nemen uit haar artikel over de Whitney Biennale. Ze schrijft over Krzysztof Wodiczko, een Poolse-Amerikaanse kunstenaar die met digitale technieken werkt. Tilroe meent dat in Wodiczko's werk identificatieprocessen in het geding zijn. Door middel van digitale beeldtechniek wordt een bepaalde identiteit gereflecteerd of juist bekritiseerd. Het zou echter om communicatieprocessen en niet om kunst in de strikte zin gaan. Over deze Poolse kunstenaar schrijft zij, nadat ze het formele schilderwerk van Richard Tuttle positief heeft besproken:

“Zoveel subtiliteit is zeldzaam op deze tentoonstelling. Dat is ook onvermijdelijk als je, gelijk de nieuwe directeur, verordonneert dat de Whitney 2000 voor een breed publiek toegankelijk moet zijn. Dan gaat de voorkeur al snel uit naar wat ik maar entertainment-art zal noemen, zoals het werk van Krzysztof Wodiczko. Deze Poolse immigrant is al jaren bezig om de identiteit voor het voetlicht te brengen en hij maakt daarvoor dankbaar gebruik van interactieve media. In dit geval zien we een op een pop rustend aluminium schouderstuk waaraan links en rechts een monitor is bevestigd. Op die monitor is het gezicht te zien van een vrouw die het gevaarte op straat gedragen heeft, terwijl een geluidsband laat horen hoe voorbijgangers haar aanspreken en wat de machine antwoordt. Ze symboliseert de vreemdeling die altijd maar moet zeggen wie hij is en waar hij vandaan komt, zegt Wodiczko. Met deze machine die op dit soort stereotiepe vragen even stereotiep reageert, zou deze misere definitief voorbij zijn.”
 (NRC, CS4, 21 april 2000)

Rob Schröder heeft in het designdebat nadrukkelijk de politieke dimensie van het Internet gethematiseerd, evenals de vraag naar het verschil tussen virtuele en fysieke gemeenschappen. Deze wil ik ook hier opwerpen om een interactiviteit in beeld te krijgen waarin de tegenstelling tussen kunst en cultuur ter discussie wordt gesteld. Maar laten we eerst naar wat materiaal kijken.

Beeld: van representatie naar communicatie

Broeckmann:

De beelden die ik hier toon van Vuk Cosic zijn ASCII-kunst. Samen met Luka Frelih heeft hij een systeem uitgevonden om beelden direct over te zetten naar ASCII tekens. Uit lettertekens op een beeldscherm worden beelden opgebouwd. Zij hebben ook een systeem verzonnen om bewegend beeld om te zetten. Ik laat dit als een ironisch vignet zien om aan te duiden dat de overgang tussen verschillende media zoals tekst, beeld en geluid steeds soepeler verloopt. ASCII-tekens zijn ook naar geluid te vertalen zodat ook blinden kunnen ‘horen’ hoe die plaatjes er uit zien. Deze intermedialiteit betekent niet dat de grenzen tussen de media

verdwijnen, maar dat de vertaling van het ene medium naar het andere op het niveau van software steeds simpeler en steeds sneller kan.

Ik heb al eerder gezegd dat het begrip 'beeld' problematisch is, omdat het een associatie met een representatie oproept. Vrijwel alles wat in deze debatten op informatieve wijze over beelden is gezegd, gaat toch uit van een of andere vorm van representatieve stolling van betekenis in een object. De filmer Ian Kerkhof onttrekt zich eenvoudigweg aan de vraag naar de beelding door naar de armoede in Zuid-Afrika te verwijzen. Dat is legitiem, maar daarmee onderscheidt zijn praktijk zich niet van de beeldenmakers waar hij zo graag op scheldt.

De artistieke praktijken die ik om mij heen zie en die antwoorden proberen te formuleren op de huidige samenleving zijn praktijken die met digitale technologieën het oude beeldbegrip onderuit halen. Dat is ook nodig in dit debat. In deze praktijken gaat het nauwelijks om het scheppen van specifieke objecten, maar om het vormgeven van processen. De communicatie die het samenwerkingsproces mogelijk maakt, wordt belangrijker dan de representatie van een onderwerp. Het gaat veel meer over handelingsmodellen dan over waarnemingsmodellen. Het lijkt me belangrijk om deze overgang aan het begin van dit debat wat boud neer te zetten, dan kunnen we vervolgens nuances aanbrenge.

We gaan dus van representatie naar communicatie, van object of werk naar proces en werking, van waarnemen naar handelen, en van intentie naar machinisme. In de literatuur ontstaan hypertexten in collaboratieve schrijffomgevingen. De schilderkunst ziet zich geconfronteerd met de transitorische virtualiteit van het beeld op het computerscherm. In de grafische vormgeving zijn beeld en typografie niet meer los te zien van de muziek in clubs en van de beeldenstroom op de televisie. De film wordt uitgedaagd door niet-lineaire verhalen in computergames. Voor mij is het essentieel om dit als uitgangspunt te nemen en niet terug te gaan naar een beeldbegrip dat zichzelf in een crisis ziet. Wij *zijn* immers deze crisis. Het is een uitermate opwindende situatie waarin wij ons nu bevinden. Iedereen die met meer dan drie kanalen op de televisie of met een of meerdere computers thuis is opgegroeid, is er al lang mee bezig. Een analyse hiervan kan inzicht bieden in wat handelingsmodellen zijn. We hebben een nieuwe esthetische theorie nodig die communicatie, participatie, interactie en proces niet als een toegevoegde waarde aan zoiets als 'echte' kunst begrijpt.

Ik ben ervan overtuigd dat je voor een nieuw beeldbegrip in de communicatie- en samenwerkingsstromen moet duiken zoals die zich tegenwoordig op allerlei gebieden aan het ontwikkelen zijn, zowel op als buiten het Net. Ik laat een voorbeeld zien van een internetproject, waarbij het gaat om internationale, translokale samenwerking. *Verybusy* is een portal die gemaakt is door studenten van de Hochschule für Buchkunst und Gestaltung in Leipzig. Deze studenten zagen dat er veel kunstenaars op het internet bezig zijn, die hun werk niet goed kunnen laten zien. Zij hebben deze site gemaakt als een open database waarnaar iedereen materiaal kan inzenden. Er zijn lange lijsten met projecten, momenteel zeshonderdzestig. Via de interface kun je je opgeven voor hun nieuwsbrief, maar je vindt op dit scherm ook de presentaties voor alle andere mensen die ook gesubscribeerd hebben. Voor mij is het van belang dat er allerlei interfaces, oppervlaktes, gecreëerd worden waar communicatie tussen mensen met een gemeenschappelijk belang mogelijk is.

Oosterling:

Wat is het gemeenschappelijk belang van deze mensen?

Broeckmann:

Het gaat vooral over de koppeling van mensen en artistieke praktijken op het net: het laten zien van nieuwe kunstprojecten via die filespagina, het uitwisselen van software die je daar ook neer kunt zetten, het verwijzen naar tentoonstellingen waar je mee bezig bent. De

Verybusy site is een oppervlakte die aan kunstenaars de mogelijkheid biedt om contact met elkaar te hebben en een gemeenschappelijke plek om het net te ontwikkelen.

Oosterling:

Wat onderscheidt dit van een grote brievenbus en een snelle postbode?

Broeckmann:

Er ontstaat een andere ruimte voor - in dit geval - artistieke samenwerking.

Velthoven:

Het verschil met de postbode die iets bij je bracht, is dat je er hier gewoon de hele tijd bij bent. Dat is een heel ander gevoel.

Oosterling:

Andreas noemt dat specifieke gevoel 'translokaal'. Het zou daarbij om identiteit gaan: een gemeenschap die gesticht wordt door deze specifieke wijze van communiceren. Welke rol spelen beelden in deze communicatie?

Velthoven:

Ik ben niet echt een beeldmens, want ik ben opgeleid als grafisch ontwerper. Dat zijn mensen die beelden gebruiken, maar niet echt beelden maken. Ik heb ook kunstgeschiedenis gestudeerd. Toen vluchtte ik vrij snel weg van de kunst en richtte me op architectuur en design. Maar er waren wel bepaalde colleges die ik heel interessant vond en dat waren de colleges van de oude Van Os. Hij liet laat-Middeleeuwse schilderkunst zien. Hij legde heel duidelijk uit waarom die schilderijen zo waren geschilderd door uit te leggen op welke plaats ze precies in kerken waren opgesteld. Ze konden dat mediumtheater ondersteunen. Die schilderijen stonden in dienst van een argumentatieve overtuigingskracht. Het gebruik van het beeld in een groter verband bestaat al heel lang.

Oosterling:

Waren beelden vroeger nog aan een collectief verlangen verbonden? Bestaan er op dit moment nog beelden met die kracht?

Interactiviteit: anticipatie op anticipatie

Velthoven:

Ik zal met een hele oude homepage van Mediamatic antwoorden. Als je naar onze website ging kon je deze zin zien: "Stel je de hemel voor". Als ik daarop klik krijg ik "niet zo snel" te zien. En als ik daar weer op klik, ga ik weer terug. Ik krijg steeds te zien dat ik niet zo snel moet gaan: als ik mij mijn echte hemel voorstel, klik ik niet. Ik heb gewoon door plaatjes heen geklikt, zoals ik altijd al deed op het net. Als ik mij mijn echte hemel voorstel, wordt dat waargenomen. De essentie van interactie is dat je je gedrag ontwerpt op basis van wat je waarneemt van je gebruiker. Dat is interactie. Het kan door te chatten, twee mensen die elkaar waarnemen en iets uitwisselen. Als iemand zich de hemel voorstelt, springt de site naar een volgende pagina, waarop een retorische vraag wordt gesteld: "Is er informatie in de hemel?" Dat is een retorische vraag, waarover je ook zou kunnen nadenken. Je test mensen eerst door te kijken of ze zich de hemel voorstellen. Niet met behulp van een heel geheimzinnig procédé maar door met behulp van een timer te tellen hoe lang het duurt voordat iemand klikt. Want je kunt op je vingers natellen dat degene die doorklikt zich niet de hemel voorstelt.

Oosterling:

Maar je werkt hier alleen met tekst. Is daar een reden voor?

Velthoven:

Met plaatjes werkt dit niet. Het gaat om interactiviteit.

Oosterling:

En het interactieve ligt in de anticipatie op de anticipatie van de ander?

Velthoven:

Je loopt uiteindelijk tegen een weerstand op waar je niet zomaar doorheen komt. Pas na wat moeite krijg je de vraag. Daardoor komt die veel harder aan.

Oosterling:

Dit noem jij interactiviteit?

Velthoven:

Ja, want het gebeurt op basis van een waarneming. Dit is weliswaar een heel simpel voorbeeld, maar de essentie van interactiviteit is dat je iets met je publiek doet op basis van je waarneming van datzelfde publiek. De interactie kan allerlei vormen aannemen, ze kan ook beeldend zijn. Maar het gaat mij om de momenten van uitwisseling. Daar ligt een hele grote culturele uitdaging: te leren hoe je vorm geeft als je een medium vorm geeft.

Oosterling:

Dat verschilt van de communicatieprocessen die Andreas liet zien. De ander kan daarbinnen reageren zoals hij wil. Dit is een manipulatievere, monomanere activiteit: het medium krijgt een eigen inbreng.

Velthoven:

Ja, het medium, niet de auteur. In mijn tweede voorbeeld doe je gezamenlijk iets. Je ziet een discussie, gesneden als een documentaire. Elke volgende snit wordt bepaald door jouw reactie. Het programma weet waar je bent met de schuiver en geeft je op basis daarvan de volgende bijdrage in de documentaire. Dat is hetzelfde principe. Het programma volgt je reactie en besluit dan wat er zal volgen. Zo kan ik proberen jou iets te geven wat ik anders niet of veel later zou kunnen geven, namelijk als ik je een standaard documentaire zou laten zien. Zo heb ik ook de gelegenheid om te merken dat je er niets meer aan vindt. Dan schakel ik over op iets waarvan ik hoop dat je het wel interessant vindt. Dat is ook interactief.

Nu zal ik als derde voorbeeld een collectief netwerk laten zien. Het is een project waarbij leden van een niet al te kleine gemeenschap, in dit geval de gemeente Zeist, op een internetsysteem gezamenlijk verhaaltjes schrijven. Iedereen mag alleen verhaaltjes schrijven over mensen met wie je een relatie hebt, familie en vrienden. Op de pagina van Karin de Boer vind je de verhalen die andere mensen die meedoen aan dit systeem geschreven hebben over hun vriendin, nicht, dochter Karin de Boer. Leuk op zichzelf, maar niets bijzonders. Je kunt bij elk verhaaltje zien wanneer het was, waar het was, wie het geschreven heeft. Je kunt, net zoals bij een website, het hele verhaal lezen. Dan hebben we ook nog een pagina die elke deelnemer over zichzelf maakt door verhaaltjes over anderen te schrijven. Zo krijg je twee verschillende portretten: het ene bestaat uit verhaaltjes van anderen over jou, het andere bestaat uit jouw verhaaltjes over andere personen.

Oosterling:

Wat is de achterliggende gedachte?

Velthoven:

Dat je gezamenlijk geschiedenis schrijft. Omdat iedereen bij elk verhaal schrijft wie hij is, waar het was, wanneer het was en nog wat andere feitelijkheden. We vragen ook onder welke categorie het verhaal valt. Je kunt dan op thema zoeken en bijvoorbeeld vragen: 'geef mij verhaaltjes over eten en drinken in 1930'. De input is heel divers omdat dit systeem werd gebruikt en gestimuleerd in ziekenhuizen en op scholen.

Oosterling:

Waarom in ziekenhuizen en op scholen?

Velthoven:

Op de scholen doen kinderen leerprojecten. Bijvoorbeeld: Ga je oma interviewen over haar eerste seksuele ervaring.

Oosterling:

Speelt er een didactisch element - leren werken met het medium - mee?.

Velthoven:

Je leert dat je dingen bij elkaar kunt zoeken. Een bepaalde pagina geeft een tijdsbeeld, over zoiets simpels als eten in een bepaalde periode, in een bepaalde regio. Ik kan in deze regio blijven of naar een andere categorie overschakelen. Maar ik kan ook naar een andere tijd gaan, bijvoorbeeld de jaren zeventig. Je krijgt dan een heel ander beeld van eten.

Oosterling:

Mensen schrijven hun eigen geschiedenis. Wat is de meerwaarde die door het digitale medium wordt toegevoegd voor de interactiviteit? Waarom kan het bijvoorbeeld niet via een wijkkrant?

Velthoven:

Via die wijkkrant is het heel lastig te organiseren. Dít werkt. Je kunt hier meteen aan meedoen en je ziet ook meteen het effect. Het werkt onmiddellijk stimulerend. Bovendien organiseert dit zichzelf in hoge mate, zodat je het snel met grotere groepen mensen kunt gaan doen. Je laat bijvoorbeeld in een schoolproject alle leerlingen over een bepaald aspect van het leven informatie verzamelen. De resultaten heb je binnen een week allemaal bij elkaar en dat kun je ook allemaal terug geven aan die scholen.

Poppe:

Hoe doe je dat dan? Moeten ze een formuliertje invullen op het net of kunnen ze hun werk direct op het net plaatsen?

Velthoven:

Daar is een editor voor. Je hebt een meldpagina met een formulier en daar kun je op invullen wie je bent, enzovoort.

Poppe:

Kun je ook foto's inzenden, of videofragmenten en audiofiles?

Velthoven:

Ja, al die dingen kun je doen. Het voordeel van tekst is dat we dat gewend zijn, maar je kunt het ook met beeld doen. Dat is alleen veel minder precies. Het idee blijft dat we gezamenlijk een tijdsbeeld kunnen maken.

Oosterling:

We zijn op zoek naar de meerwaarde van deze interactieve projecten om iets over beeldcultuur te kunnen zeggen. Ine Poppe, heb jij ook een project gedaan met kinderen?

Poppe:

In De Digitale Stad hebben we een krant gemaakt waarin iedereen die online was iets kon schrijven. De bijdragen werden wel gemodereerd. Wordt dit project in Zeist ook gemodereerd?

Velthoven:

Nee. Wel is er een heel project over hoe je zoiets controleert. Want overal is vandalisme.

Gemeenschappen: virtueel en fysiek

Poppe:

Ik heb anderhalf jaar als auteur en scenarioschrijver meegewerkt aan een project dat ontwikkeld is door De Waag, Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media in Amsterdam. Ik ben een tijdje MUD verslaafd geweest. Een MUD is een object georiënteerde Multi User Director. Dat is een tekstomgeving waarin alles een object is. Elke speler die meedoet, ieder mens die inlogt, is een object. Het is een soort ingewikkelde chatbox. Het verschil is dat je in dit systeem objecten kunt achterlaten. Iedereen kan objecten maken: een beschrijving van jezelf of een kamer. Je kunt ook al je werk als object neerzetten en zeggen 'ik ben er live tussen drie en vijf'. Ik kan al die objecten van jou gaan bekijken. Mijn verslaving werd gekoppeld aan het project van De Waag. Daar wilden ze met deze technologie iets voor kinderen doen. Ze hebben geprobeerd om beelden aan de tekstgeoriënteerde wereld van de MUD te knopen. Je krijgt dan een interface met rechts het tekstgedeelte en links het plaatjesgedeelte. Bovenin zijn allemaal objecten die kinderen kunnen krijgen voor hun opdrachten. Het idee is dat twee scholen tegelijkertijd online zijn en met elkaar communiceren. De leeromgeving is een soort game. Het is een lineair verhaal in een MUD.

Oosterling:

Wat is volgens jou de status van ervaringen die je in een gesimuleerde omgeving deelt? Krijgt z'n gedeelde ervaring uiteindelijk een waarde waarvan zo'n aantrekkingskracht uit gaat dat je kunt spreken van een gemeenschap. En waar gaat zo'n virtuele gemeenschap in een fysieke gemeenschap over?

Broeckmann:

Ik zou dat onderscheid niet maken. Er zijn virtuele gemeenschappen, zoals zo'n community kolos als The Well of De Digitale Stad Amsterdam. Daar zijn waarschijnlijk veel virtuele gemeenschappen. De mensen die daarin zitten kennen elkaar alleen als virtuele personen. In de netwerken waarover ik spreek, zitten altijd kernen van mensen die elkaar ook persoonlijk kennen. Dat beïnvloedt de sfeer van een mailinglijst of een online project.

Oosterling:

Dat persoonlijke noem ik dan maar een fysieke gemeenschap.

Broeckmann:

Maar het fysieke en het virtuele staan hier niet tegenover elkaar. Het zijn twee aspecten van dezelfde gemeenschap. Op dit moment volgen twintig mensen van ons twee weken lang workshops in Plovdiv in Bulgarije. Die twintig kenden elkaar van te voren, misschien niet allemaal, maar daarna wel. Hierna verspreiden zij zich weer over Europa. Zij vormen ankers die een fysieke band hebben met anderen in dat netwerk. En als er dan twee mensen in een groep van vier zijn die elkaar wel kennen en die andere twee niet, dan wordt de kwaliteit van het virtuele moment, bijvoorbeeld een ontmoeting in een chat, iets anders dan als het louter virtueel zou zijn.

Oosterling:

Komt dat onder andere doordat - maar het is heel gechargeerd wat ik nu zeg - je voorstelt wie er aan de andere kant met je zit te praten? Dat je een gezicht ziet of een bepaalde intentie van je gesprekspartner aanvoelt? Is er, met andere woorden, een beeld van iemand aanwezig met een fysieke kwaliteit?

Broeckmann:

Zoiets, hoewel ik dat minder een beeld dan een gevoel, misschien 'sympathie' zou noemen. Het is net zoals je zelf beseft dat je voor je computer zit. Je bent thuis en je hebt een fysieke ervaring van je hele omgeving. Als je iemand persoonlijk bent tegengekomen, kun je je veel beter voorstellen dat die persoon ook achter zo'n scherm zit te tikken.

Oosterling:

Is er een relatie met het beeld?

Poppe:

Het eerste wat dat jongetje zojuist zei in het filmpje is: 'we hebben een foto van onze klas on line'. De eerste opdracht die we aan de kinderen gaven was om even naar die foto kijken. De eerste vraag die ze aan elkaar stellen is 'wie ben jij en waar sta jij op de foto?'.
 Het eerste wat dat jongetje zojuist zei in het filmpje is: 'we hebben een foto van onze klas on line'. De eerste opdracht die we aan de kinderen gaven was om even naar die foto kijken. De eerste vraag die ze aan elkaar stellen is 'wie ben jij en waar sta jij op de foto?'.

Oosterling:

Jij bent maandenlang elke donderdagavond met je vriendinnen ingelogd geweest in een MUD. Ga je een willekeurige virtuele ruimte in waar je jezelf objectiveert en andere objecten ontmoet, waarmee je een bepaalde interactie aan gaat? Weet je dan wie je gesprekspartners zijn? Of kan iedereen alles zijn? Dit lijkt mij een heel andere interactie dan die Andreas beschrijft.

Poppe:

Ik heb het idee dat het daar ook heel erg veranderd is. In die eerste tekst MUDs had je nog geen web en geen plaatjes. Het eerste wat chatters nu tegen elkaar zeggen is 'kijk daar maar even, want daar staat een foto van mij'. Het wordt heel snel visueel. Sommige mensen hebben zelfs in die beschrijvingen de url staan van hun homepage.

Velthoven:

Beeld is gewoon makkelijker dan tekst.

Poppe:

Het communiceert sneller. Je ziet nu zelfs in tekstgemeenschappen dat mensen naar beelden verwijzen.

Beeld als informatie

Oosterling:

Willem, ben jij op dit moment nog in beeld geïnteresseerd? Heb je principieel iets tegen beeld of is het een pragmatische kwestie?

Velthoven:

Ik vind het makkelijker om met tekst te werken. Ik ben geïnteresseerd in het maken van combinaties. Dat kan ik op dit moment makkelijker met tekst doen dan met beeld.

Oosterling:

Waarom?

Veldhoven:

Omdat het gereedschap er niet is. Ik kan niet goed zoeken op beeldinhoud, maar wel op tekstinhoud. Het beeld moet apart of met de hand beschreven worden om er iets inhoudelijks mee te kunnen beginnen. Er is geen computer die mij kan vertellen 'dat is een Rotterdamse filosoof'. Dat kan alleen als je jouw naam erbij schrijft en nog veel meer andere informatie. Dat moet ik dan allemaal zelf doen. Dat zijn omwegen. Dan kan ik net zo goed meteen tekst nemen.

Oosterling:

Maar dit lijkt me geen principiële kwestie. Jij vindt gewoon dat tekst op dit moment veel informatiever is dan beeld?

Velthoven:

Nee, dat vind ik helemaal niet. Ik kan op dit moment informatie uit beelden niet goed elektronisch verwerken om er betekenis uit te halen en bijvoorbeeld beelden te combineren op basis van een betekenis.

Oosterling:

Denk je dat dat wel mogelijk is?

Velthoven:

Ja, door beeld te herkennen, en het matchen van patronen in een databasebank van heel veel beelden. Wij kunnen het ook met onze ogen. Waarschijnlijk komt er ook wel een moment waarop je dat elektronisch kunt doen.

Oosterling:

Met het beeld komt dan heel veel informatie vrij. Zoals met die beelden die in de kerk hangen, die zijn zo overladen met betekenis en tegelijkertijd zo eenduidig dat er een enorme hoeveelheid informatie in één klap vrij komt.

Velthoven:

Die informatie komt alleen maar vrij als je het beeld herkent. Maar dat kan toch ook met een woord?

Oosterling:

Dat is de vraag.

Velthoven:

Ik vind het op dit moment interessant om met het combineren van betekenissen te werken. Dat kan ik met tekst redelijk doen, ook al heb je dan nog heel veel ingewikkelde dingen. Ik had het laatst met taalwetenschappers over de vraag ‘kunnen we aan de hand van de taal die mensen gebruiken, zien of ze in staat zullen zijn om van elkaar te houden?’. Ook dat kan mooi zijn.

Oosterling:

Los van het zinnetje ‘ik hou van jou’ van elkaar houden?

Velthoven:

Een soort datingservice. Kunnen mensen samenwerken?

Poppe:

Op welke basis? Hoe definieer je dat?

Velthoven:

Ik heb iets heel simpels gedaan. Ik gaf een simpele ‘hoe maak ik een website’ les. Ik moest uitleggen hoe je een formulier maakt op een webpagina. Ik had toevallig een tekst bij de hand, een sonnet. Dat sonnet heb ik als pop-up keuzelijst gebruikt. Als je dan het formulier verzond, zond je een zin uit het sonnet als vraag naar Alta Vista. Op al die zinnen krijg je in de eerste twintig hits van Alta Vista poëzie terug. Dat komt natuurlijk omdat het een negentiende-eeuws sonnet was, maar die taal herkende zichzelf al.

Oosterling:

Dat kan ook met een beeld. Er zijn zoekmachines voor plaatjes waarin hetzelfde gebeurt. Een iconografisch beeld aanklikken is virtueel smullen voor kunsthistorici.

Velthoven:

Ik zeg niet dat ik tegen het beeld ben. Tekst passioneert mij mateloos en dat lukt niet met plaatjes.

Oosterling:

Je hebt ooit een artikel geschreven ‘Het boek zal nooit verdwijnen’. Een jaar later kondigde je aan dat Mediamatic als boek ophield te bestaan en dat jullie virtueel verder gingen. Op welke wijze wil je communiceren? Ik kan me voorstellen dat de relatie in een MUD in eerste instantie niet op informatie gericht is. Je bent niet geïnteresseerd in informatie over die andere mensen, maar misschien benieuwd naar hoe leuk het er in een MUD aantoegaat. Dat is een andere interactieve intentie dan een e-mail naar iemand in Ljubljana versturen, waarin gerefereerd wordt aan een gemeenschappelijke project. Gaat MUD interesse niet eerder uit naar het experiment dan naar informatie of betekenis?

Poppe:

Er ontstaan ook in de MUD regelgeving en wetten.

Broeckmann:

Henk, wat jij zojuist beschreef als puur op informatie gebaseerde communicatie bevat veel meer. Informatie is op zich betekenisloos. Op het moment dat informatie uitgewisseld wordt en er betekenissen aan verbonden worden door verschillende mensen ontstaat er

communicatie. Op het moment dat twee mensen met elkaar aan het praten zijn, is er al meer dan informatie-uitwisseling.

Oosterling:

Informatie is een geschaald begrip. Er is een niveau van louter data. Er is ook een lexicale betekenis. Informeren heeft een relationele structuur. Als zodanig werkt dit al betekenisstichtend. Praat jij over dat laatste?

Broeckmann:

Op dat niveau heb ik met bijna al mijn e-mail communicatie - zelfs op zo'n stomme mailinglijst als Nettime - een relatie met mensen. Wat ik doe is doelgerichter dan in een MUD duiken. Ik heb dat nog nooit gedaan omdat ik het leven zoals het is al moeilijk genoeg vind. Ik hoef geen andere identiteit aan te nemen en ik hoef ook geen mensen tegen te komen die dat misschien gaan doen. Ik vind het zo al moeilijk genoeg.

Poppe:

Het hangt er ook vanaf hoe je zoiets doet. Of waarom, om welke reden je zoiets doet. Maar zit jij wel op IRC, bijvoorbeeld?

Broeckmann:

Ja heel veel, ook met mensen die ik ken.

Collectiviteit en connectiviteit

Oosterling:

Wat is de specifieke kwaliteit van een virtuele gemeenschap? Wat heeft dit medium precies aan meerwaarde? Welke specifiek ervaring triggert het die andere media niet leveren?

Velthoven:

Wil je dat graag weten omdat je niet gelooft dat je die kunt vinden?

Oosterling:

Voor mij ligt het open. Ik ben er in geïnteresseerd of er iets anders aan de hand is.

Broeckmann:

Ik vind de manier waarop sommige gemeenschappen gesticht worden, zoals de voetbalploeg waarover Rob Schröder het had, benauwend. Ik begrijp niet waarom dat zo toegejuicht wordt. Aan zulke gemeenschappen zitten vaak allerlei ideologische en sociale beperkingen.

Poppe:

Wil jij beweren dat je dat op het net niet hebt?

Broeckmann:

De ideologische codering hangt samen met wat ook jij collectiviteit noemt. Het net heeft in aanzet iets wat we 'connectiviteit' noemen. Connectiviteit in sociologische zin: het bij elkaar komen in een machinieke omgeving waar de ideologische coderingen nog niet werken. Natuurlijk spelen andere ideologische zaken nog steeds een rol. Toch heb je meer ruimte om andere mensen te ontmoeten dan in een fysieke ruimte. In een stad als Rotterdam is het veel

moeilijker mensen te ontmoeten, omdat de sociale en ideologische drempels op andere plaatsen zitten.

Poppe:

Jawel, maar die benauwdheid vind je ook op het net. Ik ren soms bijna gillend weg uit een heleboel lijsten omdat ik ze zo benauwend vind. Zo zit ik bijvoorbeeld bij de Webgirls/Pressgirls: vrouwen die schrijven. Na een tijdje kan ik er niet meer tegen. Ik krijg het er helemaal benauwd van. Ik wil niets te maken hebben met de manier waarop zij met elkaar communiceren. Dan ga ik weer een tijdje van die lijst, maar ik keer later toch weer terug omdat ik nieuwsgierig ben. Dan vraag ik me af waar ik mezelf zo aan erger. Ik heb dat bij heel veel lijsten. Ik vind die omgangsvormen vaak wurgend. Ik denk helemaal niet dat het net een meerwaarde heeft. Het is wel zo dat je makkelijker mensen uit andere landen ontmoet. Fysiek gezien.

Oosterling:

Hoe bedoel je 'fysiek gezien'? Virtueel bedoel je?

Poppe:

Ik heb meer contact met mensen wereldwijd dan voordat ik op het internet zat. In feite ben ik er meer door gaan reizen in plaats van minder. Want die mensen die je op het net ontmoet wil je natuurlijk ook zien. Mijn netwerk is vooral fysiek breder geworden.

Oosterling:

Je wilt dus degene die je via het Net kent ontmoeten. Valt dat niet tegen?

Poppe:

Dat vind ik een achterhaald idee. Heel in het begin van het net was dat zo omdat je toen nog geen foto neer kon zetten. Tegenwoordig stuur je elkaar een fotootje of je verwijst naar een website. Die soms genante ontmoetingen vonden plaats in de begintijd van het internet toen het alleen nog maar een tekstcultuur was. Op het moment dat de beeldcultuur er bij komt verandert dat. Dat zie je ook bij mensen die verliefd op elkaar zijn geworden in MUDS. Die eerste verhalen zijn ook veel leuker en sappiger dan de verhalen nu. Het was nog het echte spannende, het was een tekstcultuur. Je wist niet wie er achter zat.

“Het begrip 'beeldcultuur' ligt meteen onder vuur: het is uitgevonden om niet langer over Kunst te hoeven praten. Als een soort concessie van de kunsthistorici aan Cultural Studies reageert het op een mediale cultuur die - en hier gaat het mis - niet voornamelijk beeld- of visueel gericht is, maar die met soepele, 'softe' overgangen tussen tekst, bewegend en stilstaand beeld, geluid, materie en virtuele representatie's het procesmatige, het connectieve en het communicatieve centraal stelt. Zo valt 'beeldcultuur' in de grote leegte tussen twee belangrijke debatten, namelijk die over de esthetiek van de digitale cultuur, en het debat over artistieke praktijken 'jenseits' van het maken van 'beelden'.”

(Andreas Broeckmann)

Verbeelding van de tekst

Velthoven:

Dat is het mooie van teksten. Er blijft ruimte voor verbeelding. Het boek verdwijnt wel, maar de tekst niet.

Oosterling:

Tekst geeft ruimte voor de verbeelding. Je leest “De avonden”, daarna ga je naar de film en je kan je alleen de kop van Thom Hoffman herinneren: het boek is weg. Jouw fascinatie voor de verbeelding bij de tekst is getransponeerd naar het net.

Velthoven:

Op het net wordt tekst verschrikkelijk dynamisch. Je kunt het op allerlei manieren combineren. Je kunt er iets mee doen en dan reageert het op je.

Poppe:

Maar het is niet meer los te koppelen van beeld.

Velthoven:

Je kan er wel beelden aan haken, maar het steeds opnieuw combineren, dat vloeiende, dat kent het beeld nog niet. Later misschien wel. Er zal mooie software worden geschreven waardoor je beelden net zo plastisch kunt maken als je wilt.

Poppe:

Beelden zijn nu al functioneel. Dat ben je toch wel met mij eens? Je ontvangt nu een fotootje bij je email, en dat voegt iets toe wat tekst niet kan. Ik kreeg een mailtje over een actiegroep die bezig is met telephone bashing. Zij hebben een website met allemaal kleine filmpjes. Ze schreeuwen: “Kill the mobil phones”. Ze laten zich er op voorstaan dat ze zich niet alleen ergeren aan het gedrag van mensen met mobiele telefoons, maar dat ze, in tegenstelling tot de rest, een harde actiegroep zijn. Je ziet allemaal filmpjes waarin mobiele telefoons worden kapot geslagen. Dat zijn enige filmpjes. Dat effect krijg je in tekst nooit.

Velthoven:

Die filmpjes zijn ontzettend leuk. Het decor maak ikzelf altijd graag. Maar ze zijn niet zo goed te combineren. Er is geen universeel formaat, waar iedereen meteen aan mee kan doen.

Poppe:

Mijn zoon van zestien kan dat wel. Die maakt videofilmpjes, die stuurt hij naar zijn vriendjes. Dan gaat hij ICQ-en. Wij zijn gewoon van een generatie die is opgegroeid met lineaire boeken.

Velthoven:

Maar hij hangt er geen trefwoorden aan.

Poppe:

Hij zoekt op Hot Bot JPG-tjes. Hij zoekt vaak niet eens op woorden maar dan noemt hij iets bijvoorbeeld oorlogjpg.

Velthoven:

Er zijn ook waanzinnig leuke sites die alle logo's van het net hebben door gewoon alle logo's punt gif en alle logo's punt jpg bij elkaar te halen. Op dat niveau krijg je zeker tien procent van de logo's van het net. Bij mij heten ze altijd logo groot en logo klein. Het blijft erg primitief, erg simpel. Met tekst kan ik veel meer en daarom vind ik tekst op dit moment erg interessant materiaal.

Virtualiteit en politiek: vertrouwen

Oosterling:

Onze verbeeldingskracht wordt blijkbaar op een specifieke wijze getriggerd. Je kunt daarover in allerlei termen spreken: global/local, virtual/actual en in die van een netwerkmetafoor. Waarom wordt die metafoor voor fysieke gemeenschappen gebruikt?

Broeckmann:

Het Syndicate Network is een goed voorbeeld. Een netwerk van kunstenaars, curatoren, schrijvers die allemaal met mediakunst en mediacultuur werken. Dat is begin 1996 opgezet om een brug te slaan tussen Oost- en West-Europa. Ze wisten van elkaars bestaan en hebben een platform gecreëerd waarop een directe communicatie kon plaatsvinden. We zijn met dertig mensen begonnen, en intussen doen er ongeveer vijfhonderd mee aan het netwerk. In eerste instantie schept het zichtbaarheid voor allerlei activiteiten van mensen uit de achterhoeken van Europa. Je weet nu dat ze in Plovdiv bezig zijn met een workshop, dat er een performancefestival in Moldavië is, en dat er een grote kunstenaarsworkshop plaats zal vinden in Lapland, ergens in the middle of nowhere.

Velthoven:

Wat is het politieke gehalte?

Broeckmann:

Het politieke gehalte ligt vooral in de mogelijkheid van een concrete, niet lokaal gebonden coöperatie. Mensen krijgen een directe persoonlijke betrokkenheid met een bepaalde plaats waarvan ze daarvoor helemaal niets wisten. Opeens komen ze mensen tegen die daarvandaan komen. Ik ben nog nooit in Arad geweest, maar ik ken mensen die daar werken en ik ken iets van hun omstandigheden. In Titana zijn we in 1998 met een hele groep geweest. Daardoor kun je iets doen als het moeilijk wordt voor hen. Op het moment dat de radiozender B92 in Belgrado uit de lucht werd gehaald, konden wij met de mensen van B92 binnen een paar uur mirrorsites opzetten in Amsterdam, Londen, New York en elders. Zij bleven uitzenden via het net. Dat lukt omdat er niet alleen een technische infrastructuur is, maar ook persoonlijke betrokkenheid van mensen die óf al in Belgrado geweest zijn óf goed weten wat er aan de hand is. Ze behoren allemaal op een of andere manier tot een netwerk van vrienden. Daar ontstaat een mogelijkheid voor politieke acties.

Oosterling:

Ine, jij publiceerde samen met een andere redacteur een boek met interviews met mensen uit de kraakbeweging. Daarin staat de uitspraak: 'wanneer de krakers niet meer bewegen worden zij een kraakbeweging'. Dan zijn ze identificeerbaar, ze kunnen via de media gespot worden. Gaat het erom buiten-mediaal te blijven?

Poppe:

Dit boek ging specifiek over de kraakbeweging aan het eind van de zeventiger en het begin van de tachtiger jaren. De kraakbeweging heeft de stap naar het internet niet gemaakt. Rob

Grongrijp is een bekende internet persoonlijkheid in Nederland, hij heeft onder ander xs4all opgezet. Aan het eind van de tachtiger jaren heeft hij de krakers voorgesteld om hen te leren omgaan met computers. Hij wilde cursussen geven. Maar de computer stond voor het kapitalisme en het kapitaal, dat wilden de krakers niet.

Oosterling:

Waarom wilde hij krakers cursussen geven?

Velthoven:

Dat is een politieke overweging.

Poppe:

Uiteindelijk gebeurde het wel, maar te laat. De kraakbeweging is volstrekt gemarginaliseerd. Ze zijn nu pas on line, ze hebben nu squatnet en het eerste kraakcafeetje waar je gratis kunt internetten.

Oosterling:

Veel hooligans en neo-nazi's zijn ook georganiseerd on-line. Het internet lijkt een neutraal medium dat die mogelijkheden biedt. Zie jij vanuit het krakersperspectief een inzet van het medium op een voor jou politiek acceptabele manier?

Poppe:

Andreas gaf het standaardvoorbeeld over B92. Een ander voorbeeld is de anti MacDonalds site. Zij spiegelen de website van MacDonalds en zetten daar hun commentaar bij: 'Jullie zeggen wel dat het eten zo en zo is, maar het is zus en zo', en 'hoe gaan jullie met jullie werknemers om?'. Ze gebruiken het internet als politiek actiemiddel. Spiegelen is een goed voorbeeld. Als iets uit de lucht wordt gehaald, kun je het gelijk weer ergens anders laten zien. Dat betekent dat zaken veel moeilijker in de hand zijn te houden en te controleren. In die zin kun je spreken over een vorm van net-anarchie.

Velthoven:

Het net heeft geen centrum en is dus niet te controleren. Alle plaatsen zijn gelijkwaardig. Als de regering in Duitsland een blad verbiedt verschijnt het in Nederland on line. Het heeft een politieke effect. Het is fundamenteel individuen meer kracht te geven om autonoom te zijn. Ze kunnen zich bij willekeurig welke groep die zij zelf kiezen aansluiten om bepaalde dingen te ondersteunen in hun eigen leven. Het gaat vaak over hele lullige dingen. Ik werk bijvoorbeeld als ontwerper voor een bank. Daar wordt men al onrustig, omdat gebruikers zo autonoom worden. Iedereen krijgt inzichten, want iedereen heeft een betere computer dan de bankemployees. De Rabobank bestaat uit vijfhonderd aparte banken die allemaal hun eigen hypotheekrente hebben. Nu kan iedereen dat vergelijken. Gebruikers krijgen veel meer macht. Ze gaan samenwerken. Vertrouwen wordt het belangrijkste.

Oosterling:

Waar lokaliseer je dat vertrouwen? In een MUD hoef je niemand te vertrouwen.

Velthoven:

Het leven bestaat voor een groot deel uit het nemen van beslissingen. En dan moet je ergens op kunnen vertrouwen. Je moet een merk vertrouwen. Je vertrouwt de PvdA en dan stem je er op. Je vertrouwt de Hema en daar koop je een onderbroek. Je vertrouwt dus merken, omdat we in een uitermate complexe omgeving verkeren: alleen grote organisaties kunnen zo hard

schreeuwen om een bepaald imago te voeden waarin jij dan blijft geloven. Wat je nu kunt doen is met een groep mensen samen ervaringen uitwisselen. Dan kun je die groep mensen vertrouwen in plaats van dat merk.

Oosterling:

Je autonomie wordt afhankelijk van die groep mensen?

Velthoven:

Het interessante is dat je die groep mensen kunt kiezen. Je vertrouwt een groep mensen voor je keuze van een merk: cola. Het kiezen van een oppas is iets heel anders. Ik woon in een grote stad, het sociale weefsel is niet sterk. Ik weet niet wie ik kan vertrouwen met mijn kinderen.

Poppe:

Ik ken een verhaal van een Aidspatient uit Parijs die niet gelukkig was met zijn medische behandeling. Zijn familie gebruikte hun netwerk om aan medische informatie te komen. Ze kregen in no time allerlei gegevens - in feite op vertrouwen - want online hadden ze een netwerk dat veel groter was dan hun eigen netwerk. Ze kwamen met uitdraaien in het ziekenhuis, waardoor zij de artsen voorstellen konden doen. Mensen krijgen invloed in top down situaties.

Translokaal en informatisering

Oosterling:

Wordt een op groepsbelangen geënte identiteit uiteindelijk gedragen door een voordurende informatisering? Andreas, hoe verhoudt zich dat tot wat jij bijvoorbeeld met 'translokaal' bedoelt?

Broeckmann:

Het gaat in een netwerk om een keten van vertrouwen. Het Syndicate Network groeit, omdat er mensen bij komen die van andere mensen hebben gehoord dat het goed is. We hebben bijvoorbeeld eindeloze discussies gehad tijdens de Kosovo oorlog. Door het gedeelde vertrouwen heeft de discussie een bepaald emotioneel niveau waardoor het mogelijk was om ook gemene dingen te zeggen, juist omdat je elkaar vertrouwt. Mensen hebben samengewerkt op verschillende plaatsen. Op die basis praten we met elkaar. Het is geen uitwisseling van informatie. Het gaat niet over iets wat alleen maar op het net bestaat: het is lived experience. Dat noem ik translokaliteit. De gebruikelijke tegenstelling - lokaal is hier, deze fysieke ruimte, een dorp of een stad, en globaal is het internet waar niemand elkaar kent, waar al die informatie stroomt – voldoet voor mij niet meer. Globalisering is altijd ingebed in een lokale situatie. Translokaliteit houdt in dat wij wel degelijk lokaal zijn en lokaal onze beslissingen nemen, maar ook in een verbinding staan met iemand die elders ook lokaal beslissingen neemt.

Oosterling:

Ik heb de indruk dat internet voor jou puur instrumenteel is voor een fysieke gemeenschap. Jouw laatste argument is dat jij mensen die je ooit ontmoet hebt en met wie je hebt samengewerkt, sneller en efficiënter kunt bereiken. De politieke impact van het internet ligt uiteindelijk in de beschikbaarheid, snelheid en mobilisatiekracht.

Broeckmann:

Maar die fysieke gemeenschap heeft een totaal andere topologie gekregen.

Velthoven:

Ik hoef iemand maar een keer te zien en dan kan ik het hele jaar met hem samenwerken. Ik weet niet precies waar ze zitten of waarom, maar ik moet er wel iets mee doen. Het komt van allerlei plaatsen naar mij toe. Ik moet de hele tijd beslissingen nemen.

Poppe:

Veel dingen worden persoonlijker.

Oosterling:

Ik heb juist het gevoel dat je op een bepaalde manier uit elkaar getrokken wordt en een richting wordt opgeduwd waar je nog nooit aan gedacht hebt. Dat heeft zijn voordelen en zijn nadelen.

Velthoven:

Er komen steeds dingen op je af waarover je moet beslissen. Misschien heb ik dat wat meer omdat ik internationaler werk, maar ik denk dat iedereen daar meer of minder last van gaat krijgen.

Oosterling:

Hoe zit het dan met je identiteit? Valt die niet uit elkaar?

Velthoven:

Dat gebeurde al door mijn eerste echte netwerkactiviteiten: het publiceren van een papieren tijdschrift. Een tijdschrift heeft dat nog sterker dan een boek, omdat het een continuüm vormt. Lezers denken dat jij dat bent. Ze denken dat je het allemaal meent en denken zelfs dat het waar is. Ze reageren op je op basis van dat soort gedachten. Dat gaat iedereen nu doen.

Oosterling:

Zodra mensen in een publiek medium opereren wordt hen een identiteit toegemeten. Het lijkt erop dat iedereen zich nu een publieke identiteit moet aanmeten. Ik noem dat gemakshalve informatisering of informering: voorprogrammeerd interacteren. Virtualiteit bestaat omdat er weer op die effecten wordt gereageerd. Translokaal is volgens mij niet een ander woord voor 'ik heb nu een heleboel vrienden omdat iedereen naar mij schrijft'. Dat is niet translokaal, dat is een identiteitscrisis.

Broeckmann:

Daar ben ik het helemaal mee eens. Ik denk dat de uitdaging in het netwerk ligt. Ik ben op andere plaatsen: een deel van mij is nu in Plovdiv. Ik had er helemaal moeten zijn. Ik had ook in Tirana moeten zijn. Ik voel mijn afwezigheid.

Velthoven:

Dat is lijden.

Broeckmann:

Ik zie dat niet zo. Hier wordt soms een beeld geschetst van een totale uitdijing, van volledige afwezigheid van grenzen. Maar ik maak wel degelijk een keuze tussen verschillende *realiteiten*. Ik stop veel energie in een praktisch georiënteerde werksamenhang. Verder is er

veel wat ik niet zo belangrijk vind, maar wat ik wel in de gaten houd. Maar ik kan de computer niet uitlaten. On line zijn is een vereiste.

Oosterling:

In alle staten van paraatheid zijn?

Broeckmann:

Nee, niet in alle staten van paraatheid, maar aangesloten zijn. Je bent op al die plekken aanwezig. Dat brengt verantwoordelijkheid mee, want er zijn mensen die op me wachten. En soms is het noodzakelijk ergens bij te zijn, op een bepaald moment, bijvoorbeeld gisteren bij een Irc chat die georganiseerd werd in verband met het Communication Front Festival in Plovdiv. Het is belangrijk om daar naar toe te gaan, omdat dat het moment is wat de mensen in Plovdiv en ik met elkaar willen delen. Het is vergelijkbaar met naar een familiefeest gaan, ook al is het natuurlijk veel leuker om er daadwerkelijk te zijn. En toch ben je ook online meer dan 'virtueel' aanwezig.

Corporate identity

Publiek:

De discussie begon over de relatie tussen woord en beeld. Maar de specificiteit van de taal kwam niet aan de orde. Een beeld wordt geïntroduceerd als een gestolde representatie. Er is een hele lange traditie over de relatie tussen woord en beeld en hoe deze zich verhouden tot de verschillende kenvermogens van de mens: hoe woord, beeld en klank elk hun specifieke functies hebben in de expressie van verschillende dimensies van een ervaring. Kun je discussieren over wat beelden wel en woorden niet kunnen als je abstraheert van het specifieke gegeven? Taal is immers opgebouwd uit betekeniseenheden, die weer onderscheiden worden in kleine eenheden die zelf geen betekenis hebben maar wel betekenis onderscheiden. Een beeld verschilt principieel van woorden.

Velthoven:

Ik werk liever met tekst dan met beeld, omdat de discretie van de onderscheidingen een prettige eigenschap van tekst is. Daardoor kun je er wat makkelijker mee rekenen.

Publiek:

Maar ik vind het naïef om dan te stellen dat we mogelijk ooit nog eens op die manier met beelden kunnen werken.

Broeckmann:

Zoals Willem het stelt is het een technologische vraag. De symbolische analyse van taal is mogelijk geworden door een specifiek culturele benadering van media. Wij begrijpen media - ook taal - technologisch. Ik vind nog steeds niet dat er een begrip is voor de communicatieve dynamiek in de omgang met beelden. Ik ontken niet dat beelden tegenwoordig een grote zeggingskracht hebben. De reclame toont dit aan. Maar daar kun je nauwelijks nog van beelden spreken. Er worden campagnes opgebouwd en geregisseerd, waarin beelden aan andere beeldtalen refereren die maatschappelijk werkzaam zijn. Ik vind dat je veel verder komt als je met begrippen als proces of procesmatigheid opereert – dus ook spreekt van beeldprocessen.

Oosterling:

Sluiten beelding en de corporate identity niet procesmatig op elkaar aan?

Velthoven:

Dat is een verouderd idee van corporate identity. De identiteit van een organisatie is in de twintigste eeuw heel goed begrepen. De nazi's hebben de visuele herkenbaarheid tot mainstream verheven. We zetten overal hakenkruisjes op, we geven iedereen zwarte, rode en witte dingetjes en we wapperen op een bepaalde manier met onze handen. De werkelijke identiteit lag in de Holocaust. Aan die periode hebben we het begrip huisstijl overgehouden. Als je nu nadenkt over de identiteit van een organisatie, vraag je je een aantal dingen af. Wat doet die organisatie? Wat kan zij voor jou betekenen? Welke relatie kun je met die organisatie hebben? En hoe voelt dat dan? Dat is corporate identity. Een heel nieuw probleem, waarin het oude beeldbegrip niet meer werkt.

Oosterling:

Tref je er nog wel een beeldbegrip aan?

Velthoven:

Deze beelding toont hoe een organisatie zich gedraagt en wat die organisatie toestaat voor gedragingen.

Broeckmann:

Waaruit bestaat de vormgeving dan?

Velthoven:

Ik denk bijvoorbeeld mee over de corporate identity van de Randstad groep. Dat is een hele grote organisatie: de derde grootste uitzendorganisatie van de wereld. De omzet in Amerika is groter dan hier. Zij bespraken hun oude huisstijl en vroegen zich af of ze nog steeds dat rare vormpje met die lettertjes uit 1968 moesten gebruiken. Het resultaat van ons denkwerk waren beelden die helemaal niet visueel zijn, maar wel degelijk die zeggingskracht hebben. Iemand zegt bijvoorbeeld: "He, kijk, dit is mijn persoonlijke jaarverslag en daar lees ik in hoeveel Randstad aan mij heeft verdiend. Ik kan ook zien wat ze er mee gaan doen". Dat is een radicaal idee voor zo'n grote multinational: een individuele medewerker die vertelt hoeveel aan hem verdiend is. Je kunt een serie maken over het gedrag van de organisatie of over haar overlevingsstrategieën. Zo zet je ook een corporate identity neer.

Oosterling:

Is die oude opvatting van beelding helemaal verdwenen?

Velthoven:

De beelding is helemaal weg. Corporate identity is alleen nog maar een verhaal over de manier waarop een organisatie zich gedraagt.

Publiek:

Maar hoe draag je dat over? Je moet een beeld naar buiten hebben?

Velthoven:

Wij hebben deze ideeën gepresenteerd en dat kwam vrij hard aan. Er was geen mooie lay-out van het persoonlijke jaarverslag gemaakt. Er was alleen een man die zei "Dit is het en ik vind dit". We hebben een filmpje gemaakt met zogenaamde statements. We hadden verder testimoniums: mensen die praten.

Publiek:

Dat geldt voor de communicatie binnen het bedrijf, maar hoe presenteert dat bedrijf zich naar buiten? Hoe vertaal je dat naar buiten?

Velthoven:

Dat is niet zo eenvoudig te vertellen. Je komt er niet met de bestaande middelen. Je kunt je inventiviteit niet meer primair concretiseren in een beeld over jezelf. Je moet laten zien hoe je je echt gedraagt, maar iedereen rent heel hard weg als het niet klopt. Met een mooi praatje redt je het niet, omdat iedereen via alle communicatie die we tegenwoordig hebben snel hoort dat het allemaal gelogen is.

“Wat zie je nu, wat maken jonge kunstenaars nu? Ze gaan uit logeren in een slaapzakje bij wildvreemde mensen en dat is dan een sociaal sculptuur. Ze maken een videofilmje van de echtscheiding van hun ouders en vertonen dat in een museum. Het bed waar ze in hebben geslapen, gedronken en geneukt komt ook in een museumzaal’.

(Cornel Bierens, NRC-Handelsblad,)

Poppe:

Cornel Bierens schreef onlangs in het Cultureel Supplement over de teloorgang van de klassieke beeldende kunst. Volgens hem is het grote probleem dat het allemaal zo vormloos is.

Velthoven:

Er is een proces gaande: de teloorgang van de gulden snede.

Oosterling:

Toch onderkent Bierens het procesmatige van beeldende kunst en het feit dat slechts in de afbakening betekenis wordt gegenereerd. Anders is er geen onderscheid tussen kunst en leven. Wat is in het corporate identity verhaal het frame, dat betekenis genereert? Waardoor krijgt het voor iemand anders die er naar kijkt plotseling een betekenismeerwaarde die duidelijk maakt dat deze organisatie interessanter is dan een andere?

Velthoven:

Dat frame is te vinden in het gezamenlijk uitzoeken waar je heen wilt.

Oosterling:

Maar wie zijn er samen?

Velthoven:

Het netwerk.

Oosterling:

Het netwerk bestaat uit aandeelhouders, medewerkers, mensen die orders plaatsen, de klanten. Maar je moet werven. Hoe doe je dat?

Velthoven:

Door met tekst te communiceren, niet met een reclamefilmje. Beeld werkt als je hele grote groepen wil bereiken. Tekst is preciezer en werkt beter bij kleine groepen. De beste beelding is en blijft de reclame.

Intermedia, multimedia, monomedia

Oosterling:

Ian Kerhof monteert en mixt woorden, beelden en geluid zo dat de ervaring ervan boven de verschillende media uitstijgt. Hij gebruikt de spanningen ertussen. Het lijkt erop dat in dit debat beeld, tekst en geluid volstrekt gescheiden worden opgevat. Het woord is een lineair gegeven, het beeld een Gestalt.

Publiek:

De tegenstelling woord-beeld is volgens mij helemaal niet zo belangrijk. Het gaat eerder om geluid en muziek dan om woorden. Als je naar een spannende film kijkt en je draait het geluid weg blijkt hoe belangrijk de muziek voor de sfeer is. Het lijkt alsof we in een tijd met multimediale of intermediale werken steeds monomedialer worden. Het genoemde voorbeeld van corporate identity neigt daar ook naar.

Velthoven:

Voor mij is monomedia het omgekeerde: alle media vormen samen een medium. Het woord 'monomedia' ontstond toen ik werd gevraagd om hoogleraar te worden in de multimediale kunst. Ik heb altijd al een grote hekel gehad aan het woord 'multimedia'. Dat gebruik je voor mislukte mediacombinaties. Als je twee media combineert, geef je dat een naam: film met geluid noem je bijvoorbeeld cinema. Als het mislukt noem je het multimedia. Nooit van mijn leven wordt ik professor in de multimedia. Ik noemde het dus 'monomedia'. Onderscheidingen zijn niet langer van belang: een gebouw, een proces, een transportmiddel, een website, het hangt allemaal samen. Het heeft geen enkele zin om al die kanalen apart te bekijken, want er is een organisme, die allerlei media gebruikt.

Broeckmann:

Als ik monomediaal ben, komt dat doordat ik alleen met tekst bezig ben. Ik ben kunsthistoricus. Mijn medium is e-mail. Ik maak geen beelden en ik gebruik geen beeldbewerkingssoftware. Ik heb een hekel aan attachments, of dat nu jpg's zijn of word-documenten. Mijn monomedialiteit heeft niets te maken met de artistieke praktijken waarover ik spreek. Wat ik in het hier gehanteerde beeldbegrip aanval, is de tendens alles toch altijd weer in een beeld te vertalen, ook al is dat ruim opgevat zoals bij Randstad, terwijl het om een mediale omgeving gaat waar we ons in bevinden. We zijn misschien allereerst een interface: we zijn continu aan het vertalen tussen verschillende mediale lagen.

Oosterling:

De ontwikkelingen in de media hangen samen met globalisering. De netwerkstructuur biedt ontworteling en binding. Andreas noemt het translokaal. Monomedialiteit lijkt mij een ongelukkige term omdat de notie 'medium' daarmee zijn kracht verliest: als je het medium denkt, denk je een relatie. Het avontuurlijke van deze gedachte is de overweging dat het medium in zijn werking productief en creatief is: het scheidt misschien wel beide relata dat het 'verbindt'. In onze mediale samenleving beseffen wij in toenemende mate dat onze identiteit procesmatig aan het worden is: het lijkt voor alles een niet te fixeren, relationele structuur. Dat maakt representatie ook zo problematisch.

Velthoven:

Ik vind het heel moeilijk om dit als meerwaarde te zien. Ik noem het een van de kosten. Ik word namelijk incoherent van al dat gepraat over het netwerk waardoor ik versnipperd raak. Dat zijn voor mij kosten. Het kost mij persoonlijk heel veel aandacht. Dat is het enige wat ik echt heb: aandacht. Ik ben de hele tijd mezelf aan het managen en probeer te begrijpen wie ik ook al weer ben.

Poppe:

Als je met deze media werkt, leid je een leven waarin je altijd online bent. Je zit niet altijd achter de computer, maar je hebt wel altijd access. Het is een manier van leven.

Publiek:

Is het niet zo dat die permanente aanwezigheid langzamerhand de vorm aan heeft genomen van een gevoel van permanente onmisbaarheid?

Broeckmann:

In Berlijn maak ik het grootste gedeelte van mijn programma's voor V2. Mensen wachten op mijn teksten, of op een reactie.

Publiek:

Dat is toch niet anders dan als je het met een postduif verstuurt. Jouw werk is niet het verzenden van e-mail, jouw werk is het doen van jouw werk en zorgen dat het er op tijd is. Dat is een kwestie van logistieke planning. Waar is nu de meerwaarde?

Broeckmann:

Mensen met wie ik samenwerk weten dat ik minstens vijf keer per dag mijn e-mail check. Dat is een voorwaarde voor mijn werk. Als ik dat niet doe, dan doe ik mijn werk niet en dan functioneert ook het coöperatienetwerk op dat punt niet.